

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд
„Всекидневно гражданство в сферата на труда в съвременното българско общество
(след присъединяването на България към Европейския съюз)“

на Петя Борисова Климентова

за присъждане на образователната и научната степен „доктор“
по научна специалност 05.11.01. Социология
от професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата

от Светла Колева, проф. д.с.н., Институт по философия и социология,
Българска академия на науките, член на НЖ

Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд „Всекидневно гражданство в сферата на труда в съвременното българско общество (след присъединяването на България към Европейския съюз)“ с автор редовен докторант Петя Борисова Климентова е обсъден и насочен за защита на семинар на секция „Общество на знанието: наука, образование и иновации“ в Института по философия и социология (ИФС) при БАН. Семинарът е проведен на 2 декември 2020 г. въз основа на Заповед No РД 09-557/01.12.2020 г. на Директора на ИФС. Депозираният за публична защита дисертационен труд е представен във вид и обем, съответстващи на изискванията на Правилника на МС за прилагане на ЗРАСРБ, Правилника за дейността на Центъра за обучение и Академичния съвет при БАН и Правилника за обучение на докторанти в ИИОЗ/ИФС-БАН. Дисертацията се състои от увод, три части, заключение, шест приложения и библиография в обем от 186 страници; има пълно съответствие между цитираните в текста и отразените в библиографията публикации.

Чрез избрания предмет на изследване дисертационният труд пресича полетата на различни социологически поддисциплини, изучаващи самостоятелно труда и гражданското общество, но се фокусира върху връзките, влиянията, интерференциите между двата феномена. Всекидневното гражданство в сферата на труда е не просто пресечна точка на новите форми на трудова и гражданска активност, наблюдавани от началото на XXI в., а специфичен ъгъл за взаимосвързано изследване на онези „форми на индивидуална и/или групова самоинициатива извън институционализираните канали на гражданска активност (синдикати, НПО, стачни комитети и др.)“ (с. 13), които се

противопоставят на нарушения на трудови права, морални норми, принципи на справедливост на работното място. Тази изследователска перспектива е очертана в резултат на задълбочен анализ на социални и социологически проучвания на съвременни проблеми на труда и гражданското общество (част първа). Тук докторантката показва способност да открие непроблематизирани в научната литература аспекти на живота-на-работното място в условията на променящи се реалности на труда (характер, форми, дерегулация на трудовите отношения, синдикална защита, индивидуално преживяване) и на новите форми на гражданско действие и ясно да формулира основния изследователски въпрос за условията за възможност на формите на всекидневно гражданство в сферата на труда в съвременното българско общество (с. 40). Изследователските цели, хипотези, ограничения и самоограничения произтичат от осъзнатите предизвикателства да се идентифицират „местата и ситуациите на проява на гражданско поведение и колективна мобилизация в сферата на труда без посредничеството на синдикални, фирмени, работодателски, неправителствени и др. организации като потенциален ресурс за изявяване на нови проблеми, свързани с труда, и за формиране на адекватни публични политики“ (с. 41–42).

Втората част на дисертационния труд представя аналитичния модел на изследването, изграден въз основа на концептуализиране на общите за трудовата и гражданската активност измерения, което отговаря на намерението за изучаването им във взаимна перспектива. Тук са мобилизирани идеите на класически и съвременни социални изследователи (Карл Маркс, Реймон Арон, Робърт Нозик, Хана Арент, Юрген Хабермас, Аксел Хонет, Ейми Алън, Ивайло Дичев, Иво Христов и др.) и трудът и гражданското действие аргументирано са представени като форми на социалност, отвъд дихотомията публично–частно, имащи за обща ос признанието, за общ източник на действие – защитата на права, а за общ гарант – гражданските компетенции. Самото теоретично осмисляне на формите на всекидневно гражданство в постиндустриалната и постсиндикалната ситуация на труда се осъществява чрез разработената от Люк Болтански и Лоран Тевено социология на критичното общество, която поставя акцент върху процесите на динамично конструиране на взаимодействията с другите и със света, където на изпитание са поставени както индивидуалните и колективните представи за справедливо и несправедливо, позволено-непозволено, редно-

недопустимо, така и ресурсите (знания и компетенции) за формулиране и защита на каузи.

Емпиричната проверка на концептуализацията на формите на всекидневно гражданство в труда посредством взаимосвързаните модели за „редовете на значимост“ и „режимите на ангажиране“ на Болтански и Тевено се осъществява в третата част на дисертационния труд. Чрез поредица от емпирични изследвания от различен мащаб, порядък и характер (репрезентативно изследване на работници и наети с блок от въпроси, свързани с дисертационната тема; изследване на медийното отразяване на трудови злополуки; изследване на институирани (НИПА, КЗД) и неформални (форум за трудово-правни консултации) места за решаване на трудови конфликти; изследване на Синдиката на самонаетите и неформалните работници) и използване на различни методи (вторичен анализ на данни от емпирични изследвания, анализ на документи, анализ на съдържание, полустандартизирани интервюта) са доказани хипотезите: а) за превес на индивидуалната стратегия и инициатива над колективната солидарност при защитата на трудови права и свързаните с тях човешко достойнство, признание, справедливост, б) за появата на нови форми на гражданска активност в традиционните форми на заетост чрез използване възможностите на новите информационни и комуникационни технологии, и в) за появата на нови организационни форми на колективна солидарност в труда отвъд традиционните синдикални организации и трудностите за обединени действия между традиционни и нови синдикални актьори поради несъизмеримостта между атипичните форми на труд и предлаганите конвенционални средства за тяхното регулиране.

Авторефератът отразява адекватно съдържанието на дисертационния труд, оформен е спрямо изискванията. Самооценката на приносите на дисертационния труд е точна и реалистична. Посочени са две публикации по темата на дисертацията, като едната е публикувана в две различни издания.

Научни приноси на дисертационния труд

Научните приноси на дисертационния труд се открояват в няколко отношения:

Първо, дисертацията подлага на анализ разгръщащи се, но неконцептуализирани до този момент процеси на незначитане на човешкото достойнство, непризнаване, нарушаване на принципите на справедливост в сферата на труда и породените от тях индивидуални и колективни реакции. Чрез понятието „всекидневно гражданство в

труда“ дисертационният труд обединява два традиционни предмета на социологическо изследване – труда и гражданската активност, като търси не само пресечните им точки, но и взаимните им проявления и индуцирания.

Второ, дисертационният труд намира не само адекватна рамка за изследване на алтернативните форми на защита на трудови, социални, граждански права извън институционализираните канали на колективно действие в социологията на критичното общество на Люк Болтански и Лоран Тевено, но предлага анализ на идейната еволюция на теорията на двамата автори, извежда ключовите моменти в аналитичния модел и умело ги прилага при интерпретацията на изучаваната емпирична реалност. Доколкото в съвременните социални науки в България теорията на Болтански и Тевено е слабо позната, дисертацията обогатява знанията както с предложения синтез на техните идеи, така и с емпирично доказаната им евристичност.

Трето, изследвайки феномен без ясни граници и с различни проявления, дисертационният труд успява да идентифицира реални реструктурирания в начина и формите на защита на трудови, социални и граждански права, които съчетават индивидуални инициативи, алтернативни колективни мобилизации, хибридни действия между институционализирани и неформални пространства на диалог.

Четвърто, теоретично обосновават и емпирично доказват парадокси между остарялото законодателство, стратегиите за „нормализация“ на атипичните форми на труд от страна на традиционните синдикати, недостатъчната правна култура, от една страна, и реструктуриращите се реалности на труда, създаващи нови субекти на трудова дейност, от друга страна, показват необходимостта от предефиниране на взаимодействията между всички актьори и институции, свързани с труда, и чертаят ориентири за конкретни социални действия и практика.

Пето, от гледна точка на самия изследователски процес, дисертационният труд се отличава с постоянна саморефлексия върху ограниченията, нереализираните възможности или невъзможните за постигане задачи, което е признак на епистемологична бдителност и интелектуална почтеност на автора.

Препоръки

Намерил израз в кохерентна и обоснована изследователска стратегия, култивираният усет на докторантката към научната проблематика сам откроява полетата на бъдеща работа. Сред тях специално внимание заслужават идеите за

включено наблюдение на конкретни трудови конфликти, което ще позволи да се проследи динамиката на взаимодействията с другите и със средата, промените в дискурсивната аргументация на участниците, съграждането или фрагментирането на общо диалогово пространство, и за провеждане на интервюта с представители на различни форми на труд. Насока, в която изследователските усилия на докторантката биха могли да се развият, е по-нататъшното проучване на дихотомичните процеси на визуализиране на практики чрез етикетирането им и „скриване“ на техните носители чрез систематично нормотворчество, което ги изключва от действащите политики.

Заклучение

Дисертационният труд „Всекидневно гражданство в сферата на труда в съвременното българско общество (след присъединяването на България към Европейския съюз)“ показва, че докторантката е формирала висока аналитична и изследователска култура. Като имам предвид пълното съответствие на труда и придружаващите го документи на нормативните изисквания на законодателя и на първичното научно звено, посочените постижения и научни приноси на дисертационния труд давам своята положителна оценка и препоръчвам на уважаемите членове на Научното жури да гласуват единодушно за присъждането на Петя Климентова на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата.

9 февруари 2021 г.

Подпис: |

Светла Колева, проф. д.с.н.